

The Effectiveness of Schema Therapy on Differentiation and Emotional Expression of Parents with Autistic Children in Isfahan

Najmeh Bahredar (M.A.)¹, Maryam Kadkhodaei(Ph.D.)²

1.MA Student in Psychology, Mo. C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

2.Corresponding author:Assistant Professor of Psychology, Department of Psychology, Mo. C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran. Email: m.kadkhodaei@iau.ac.ir Tel: +98-09217721289

Abstract

Introduction: Autism is a neurodevelopmental disorder in the group of pervasive developmental disorders characterized by persistent difficulties in social interaction and communication, which can place considerable psychological stress on parents. Given these challenges, the present study aimed to examine the effectiveness of schema therapy on differentiation and emotional expression among parents of children with autism in Isfahan.

Methods: The current research method is a quasi-experimental research that was conducted as a pre-test-post-test design with a control group. The study population included all parents of children with autism who attended a rehabilitation center in Isfahan. Among them, 30 people were selected as a sample and according to the entry and exit criteria and were randomly assigned to two experimental and control groups. The questionnaires used in the present study are: Drake's Self-Differentiation Scale questionnaire (2015), King and Emmons' Emotional Expression Questionnaire (1990). For the experimental group, Young's schema therapy protocol was used over 9 sessions, once per week. Data were analyzed using descriptive statistics and analysis of covariance (ANCOVA) in SPSS version 26.

Results: Data analysis shows a value of F: 2228/831 for differentiation and F: 4062/285 for emotional expression at the P<0/05 level. Therefore, schema therapy led to increased differentiation and emotional expressiveness in parents of autistic children.

Conclusion: Schema therapy can help reduce emotional problems in parents of children with autism by improving emotional differentiation and expression.

Keywords: Schema Therapy; Autism Spectrum Disorder; Parents; Expressed Emotion; Differentiation.

Conflict of interest: The authors declared no conflict of interest.

This Paper Should be Cited as:

Author: Najmeh Bahredar, Maryam Kadkhodaei. The Effectiveness of Schema Therapy on Differentiation and Emotional Expression of Parents with Autistic Children in Isfahan.....Tolooebehdasht Journal. 2025;24(4)1-18.[Persian]

اثربخشی طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی والدین دارای کودک اتیسم شهر اصفهان

نویسندگان: نجمه بهره دار^۱، مریم کدخدائی^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، واحد مبارکه، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۲. نویسنده مسئول: استادیار گروه روانشناسی، واحد مبارکه، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

شماره تماس: ۰۹۲۱۷۷۲۱۲۸۹ Email: m.kadkhodae@iaui.ac.ir Email:

طلوع بهداشت

چکیده

مقدمه: اختلال اوتیسم یکی از اختلال‌های عصب تحولی در گروه اختلال فراگیر رشد است که با مشکلات مداوم در تعامل و ارتباط اجتماعی مشخص می‌شود و می‌تواند استرس روانی قابل توجهی را بر والدین وارد کند. با توجه به این چالش‌ها، هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی والدین دارای کودک اوتیسم در اصفهان می‌باشد.

روش بررسی: پژوهش حاضر نیمه آزمایشی به صورت طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل می‌باشد. جامعه‌ی مورد مطالعه کلیه والدین دارای کودک اوتیسم مراجعه کننده به یک مرکز توان بخشی در شهر اصفهان بود. از بین آنها ۳۰ نفر به عنوان نمونه و با توجه به ملاک‌های ورود و خروج انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. ابزار مورد استفاده در پژوهش حاضر، عبارت‌اند از: پرسشنامه‌های تمایز یافتگی خود در یک و همکاران (۲۰۱۵) و ابرازگری هیجانی کینگ و امونز (۱۹۹۰). برای گروه آزمایش از پروتکل طرحواره درمانی یانگ طی ۹ جلسه و هفته‌ای یک بار استفاده شد. جهت تحلیل فرضیه‌ها از آزمون تحلیل کوواریانس با نرم‌افزار SPSS-26 استفاده شد.

یافته‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها مقدار $F: 2228/831$ برای تمایز یافتگی و $F: 4062/285$ برای ابرازگری هیجانی در سطح $P < 0/05$ را نشان می‌دهد؛ بنابراین طرحواره درمانی منجر به افزایش تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی والدین دارای کودک اوتیسم شد.

نتیجه‌گیری: طرحواره درمانی می‌تواند با بهبود تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی، به کاهش مشکلات هیجانی والدین کودکان مبتلا به اوتیسم کمک کند.

واژه‌های کلیدی: طرحواره درمانی؛ اختلال طیف اتیسم؛ والدین؛ ابرازگری هیجانی؛ تمایز یافتگی

دو ماهنامه علمی پژوهشی

دانشکده بهداشت یزد

سال بیست و چهارم

شماره چهارم

مهر و آبان

شماره مسلسل: ۱۱۲

تاریخ وصول: ۱۴۰۴/۰۳/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۲

مقدمه

اختلال اوتیسم یک اختلال عصبی-تحوالی از گروه اختلال فراگیر رشد است (۱). نقص در ارتباط، رفتارهای تکراری کلیشه‌ای و علائق محدود، سه بخش اصلی نقصان کیفیت تعامل اجتماعی اوتیسم هستند (۲). تشخیص دیر هنگام و دشوار، بروز علائم بعد از یک دوره طبیعی و نرمال رشد کودک، فقدان درمان‌های قطعی و مؤثر، پیش‌آگهی نه چندان مطلوب می‌تواند فشارهای روانی گوناگونی را بر خانواده و نزدیکان کودک تحمیل کند (۳). در این زمینه پژوهشگران (۴) تأکید می‌کنند که اوتیسم با ایجاد اختلال در چهار حوزه تحول حسی، اجتماعی، زبانی و شناختی و همچنین با دشوار کردن فرایندهای آموزش، تحصیل و برقراری ارتباط، می‌تواند تأثیر چشمگیری بر عملکرد خانواده و کیفیت روابط درون خانوادگی داشته باشد، والدین را با چالش‌های بسیاری روبرو می‌کند؛ بنابراین تلاش در جهت بهبود آثار آن بر خانواده بسیار مهم است (۵). محدودیت‌های شناختی یا انطباقی این کودکان و عدم توانایی آنها برای زندگی مستقل موجب شده است که والدین به طور دائم درگیر رفع نیازهای فرزندان باشند و از نیازها و سلامت روان شناختی خود غافل شده و مشکلات سلامت روانی بیشتری را تجربه کنند (۶). بر اساس پژوهش‌های انجام شده، والدین کودکان مبتلا به اوتیسم، فشار روانی به مراتب بیشتری از والدین کودکان کم‌توان ذهنی و سندرم داون را تجربه می‌کنند (۷). تحقیقات نشان داده‌اند که افزایش فشار روانی در والدین کودکان مبتلا به اوتیسم با کاهش تمایز یافتگی (Differentiation) و دشواری در ابرازگری هیجانی (Emotional expression)، همراه است؛ به طوری که والدین مضطرب‌تر، کنترل کمتری بر هیجانات

خود دارند و توانایی تفکیک افکار و احساسات شخصی از واکنش‌های هیجانی خود نسبت به فرزندان کاهش می‌یابد (۸). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که فشارهای روانی ناشی از مراقبت کودک اوتیستیک به‌طور مستقیم بر مراقبان تأثیر می‌گذارد و حضور یک عضو مبتلا در خانواده می‌تواند برای دیگر اعضا تجربه‌ای دشوار و تنش‌زا ایجاد کند (۹). افزون بر این پژوهش‌ها نشان داده که رفتارهای انطباقی کودکان مبتلا به اوتیسم ارتباط نزدیکی با سلامت روان والدینشان دارد (۱۰).

تمایز یافتگی از مهم‌ترین ویژگی‌هایی است که در پژوهش‌های مختلف با سلامت روان و کیفیت زندگی والدین مرتبط دانسته شده است. بر اساس دیدگاه سیستم‌های خانواده بوئن، سطح تمایز یافتگی یکی از عوامل کلیدی خانوادگی است که می‌تواند فرد را نسبت به مشکلات عاطفی و شکل‌گیری نشانه‌های آسیب‌زا آسیب‌پذیرتر کند (۱۱). افراد با تمایز یافتگی بالا افکار و احساسات خود را آگاهانه و مستقلانه ابراز می‌کنند، اما افراد با تمایز یافتگی پایین هیجانی و وابسته‌اند، اضطراب بیشتری تجربه می‌کنند و در بیان هیجان ناتوان‌ترند (۱۲، ۱۳). این نارسایی هیجانی آن‌ها را در برابر مشکلات عاطفی-رفتاری آسیب‌پذیر کرده و می‌تواند به واکنش‌های غیرمنطقی، پرخاشگری و رفتارهای تکانشی منجر شود (۱۴، ۱۵). تمایز یافتگی پایین در مادران کودکان طیف اوتیسم با افزایش اضطراب و فرسودگی والدینی، سبک فرزند پروری ناپایدار و افزایش تعارضات خانوادگی همراه است (۱۶). افزایش سطح تمایز یافتگی باعث می‌شود افراد از راهبردهای مقابله‌ای مؤثرتر استفاده کنند؛ امری که برای مدیریت استرس و اضطراب ناشی از داشتن کودک مبتلا به اوتیسم اهمیت بسیاری دارد (۱۷).

نتایج همچنین نشان داد که ابرازگری هیجانی یکی از ویژگی‌هایی است که به‌طور معناداری با تمایز یافتگی خود ارتباط دارد (۱۸). ابرازگری هیجان به معنای بیان و نمایش بیرونی هیجان‌ها است؛ نمایش‌هایی که می‌توانند از طریق چهره، گفتار یا حالت‌های بدنی بروز یابند، بدون آن‌که لزوماً ماهیت مثبت یا منفی هیجان در نظر گرفته شود (۱۹). به عبارتی دیگر ابرازگری هیجانی درجه‌ای است که یک فرد به طور فعال، تجارب هیجانی‌اش را به شکل رفتارهای کلامی و غیرکلامی بیان می‌کند. ابرازگری هیجان که در مقابل سرکوبی هیجان قرار می‌گیرد، نقش مهمی در کارکرد انطباقی انسان داشته و پیامدهای مثبتی برای سلامتی دارد (۲۰). والدین کودکان مبتلا به اوتیسم به دلیل استرس مزمن، خستگی هیجانی و درگیری دائمی با نیازهای فرزند معمولاً کمتر هیجانات خود را بیان می‌کنند یا ابراز آنها کنترل شده تر است (۲۱).

یکی از رویکردهای درمانی مؤثر برای افرادی که در ابرازگری هیجانی دچار مشکل‌اند، طرحواره درمانی است. طرحواره درمانی هیجانی، هیجان را بخشی از فرآیندهای فراشناختی و شناخت اجتماعی در نظر می‌گیرد و به اصلاح الگوهای هیجانی ناسازگار کمک می‌کند (۲۲). همچنین طرحواره درمانی به فرد کمک می‌کند تا برای جایگزین کردن الگوهای رفتاری سازگار به جای پاسخ‌های مقابله‌ای ناسازگار و ناکارآمد، تکالیف رفتاری را طرح‌ریزی و اجرا کند (۲۳). آبادی (۲۴) در مطالعه‌ای نشان داد که طرحواره درمانی هیجانی در بهبود تنظیم هیجان مؤثر است؛ بنابراین به نظر می‌رسد طرحواره درمانی، ممکن است بتواند هم ساختار خود را تقویت و هم مهارت‌های ابراز هیجان را در والدین کودکان اوتیسم بهبود بخشد.

پژوهش لویگوری و همکاران نشان داد که طرحواره‌های رهاشدگی/بی‌ثباتی، محرومیت هیجانی، تقص/شرم، وابستگی/بی‌کفایتی و شکست، منفی‌گرایی/بدبینی و تنبیه در والدین کودکان اوتیسم بیشتر از مادران دارای فرزند عادی می‌باشد (۲۵). والدین دارای فرزند اوتیسم دارای یک ذهنیت طرحواره‌ای هستند که این ذهنیت موجب ابراز رفتارهای نامناسب بدون توجه به پیامدهای احتمالی آن می‌گردد و در موقعیت‌هایی برانگیخته می‌شود که حساسیت زیادی نسبت به آنها وجود دارد و در صورت فعال شدن منجر به برانگیختگی هیجان‌های آشفته ساز و پاسخ‌های اجتناب یا رفتارهای حوزه آسیب‌رسانی از جمله تمایز یافتگی خود و ابرازگری هیجانی می‌شود (۲۶). اشیمای و همکاران (۲۷) در پژوهش خود بیان می‌دارند که یکی از روش‌های درمانی غیر دارویی برای بهبود ویژگی‌های روان‌شناختی مادران دارای فرزند اوتیسم، روش طرحواره درمانی است. اثربخشی طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی (۲۸، ۲۹) و بر ابرازگری هیجانی (۳۰) در پژوهش‌های مختلف بررسی و مورد تایید قرار گرفته است. علاوه بر این پژوهش‌های مختلفی در رابطه با متغیرهای موردنظر در والدین این کودکان صورت گرفته است از جمله: پژوهش‌های نادری اصل و کدخدائی (۳۱) در مورد اثربخشی آموزش تنظیم هیجان بر کیفیت زندگی، راهبردهای مقابله‌ای و ناگویی هیجانی مادران کودکان مبتلا به اختلال طیف اوتیسم. بهنام فر، رجایی و تیموری (۳۲) در مورد مقایسه و اثربخشی درمان شناختی رفتاری و درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد بر انعطاف‌پذیری شناختی و تنظیم هیجان مادران دارای فرزند اوتیسم، مهجور و فاضل مهرآبادی (۳۳) در مورد اثربخشی آموزش شادکامی

لیوبومیرسکی بر عواطف منفی (افسردگی، استرس و اضطراب) و انعطاف پذیری شناختی مادران دارای فرزند مبتلا به اختلال طیف اوتیسم و اپراتو و همکاران (۳۴) بررسی رفتار انطباقی، مشکلات هیجانی/رفتاری و استرس والدین در کودکان مبتلا به اختلال طیف اوتیسم.

اکنون با توجه به اینکه طرحواره درمانی به جای تمرکز بر علائم سطحی، ریشه‌های هیجانی - شناختی مشکلاتی مانند تمایز یافتگی پایین و اختلال در ابرازگری هیجانی را هدف قرار می‌دهد. این رویکرد با اصلاح طرحواره‌های ناسازگار اولیه و رفع نیازهای هیجانی برآورده نشده، تغییراتی عمیق، پایدار و تحول آفرین ایجاد می‌کند؛ تغییری که در بسیاری از درمان‌های دیگر مشاهده نمی‌شود (۳۰)؛ بنابراین نتایج پژوهش حاضر می‌تواند گام مهمی در جهت افزایش تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی و نهایتاً سلامت روانی مادران این کودکان باشد. افزون بر این می‌تواند در حیطه‌های علمی و پژوهشی به معلمان، مربیان آموزشی، والدین، پژوهشگران و روان‌شناسان فعال در حیطه کودک و والدین نیز کمک شایانی بکند. با توجه به اهمیت موضوع، بنابراین، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آیا طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی والدین دارای کودک اوتیسم در اصفهان تأثیر معناداری دارد؟

روش بررسی

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های نیمه آزمایشی می‌باشد که به صورت یک طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل صورت پذیرفت. جامعه‌ی مورد مطالعه در این پژوهش کلیه والدین دارای کودک اوتیسم مراجعه‌کننده به مراکز مرتبط با انجمن اوتیسم در شهر اصفهان در سال ۱۴۰۳ بودند. بعد از

کسب مجوزهای لازم از دانشگاه و هماهنگی‌های پی‌درپی با بهزیستی، از بین مراکز مرتبط با انجمن اوتیسم اصفهان به صورت تصادفی، مرکز اوتیسم پرنیان انتخاب و در جهت اجرای جلسات آموزشی، توضیحات و جلسه توجیهی برگزار شد. حجم نمونه با توجه به این که در بسیاری از تحقیقات آزمایشی و نیمه‌آزمایشی، ۱۲ تا ۱۵ نفر در هر گروه به عنوان حداقل قابل قبول استفاده می‌شود، ۳۰ نفر (برای هر گروه ۱۵ نفر) در نظر گرفته شد (۳۵). بنابراین از بین والدین مراجعه‌کننده به این مرکز که دارای کودک اوتیسم بودند، ۳۰ نفر به عنوان نمونه و با توجه به ملاک‌های ورود (داشتن کودک مبتلا به اختلال طیف اوتیسم که بیماری کودک توسط روانپزشک تشخیص و در پرونده‌ی وی درج شده باشد، حداقل تحصیلات دیپلم، داوطلب بودن برای شرکت در جلسات آموزشی و رضایت آگاهانه، عدم غیبت بیش از یک جلسه) و خروج (نداشتن کودک دارای بیماری اوتیسم، تحصیلات زیر دیپلم، عدم تمایل و رضایت آگاهانه برای شرکت در جلسات آموزشی، غیبت بیش از یک جلسه) انتخاب شد و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. در هر دو گروه اعم از گروه آزمایش (طرحواره درمانی) و گروه کنترل، پیش‌آزمون اجرا شد. سپس گروه آزمایش در معرض طرحواره درمانی یانگ و همکاران (۲۳) قرار گرفتند. دستورالعمل و تکنیک‌های طرحواره درمانی یانگ (۲۳) طی ۹ جلسه ۱۲۰ دقیقه‌ای بر روی گروه آزمایش در مرکز اوتیسم پرنیان برگزار شد. محتوای جلسات آموزشی طرحواره درمانی به شرح زیر است. در تمام جلسات زبان عینی و ساده در درمان، تأکید بر بحث گروهی، کسب گزارش از تکالیف و پاسخگویی به سؤالات و ابهامات در دستور کار

گروهی قرار گرفت. درحالی که گروه گواه، مداخله طرحواره درمانی را دریافت نکردند. پس از پایان جلسات نیز مجدداً پرسشنامه‌ها توسط شرکت کنندگان هر دو گروه تکمیل شده و داده‌ها برای تجزیه و تحلیل آماده‌سازی شد. در پژوهش حاضر به منظور رعایت اصول اخلاقی طرح پژوهش برای آزمودنی‌ها توضیح داده شد و همچنین به آزمودنی قدرت انتخاب داده و بر اختیاری و آگاهانه بودن شرکت در آزمون تأکید شد. ضمناً اصل رازداری، محرمانه بودن اطلاعات و استفاده از اطلاعات بدون نام و احترام به شرکت کنندگان رعایت شد. خلاصه‌ای از دستورالعمل اجرایی جلسات طرحواره درمانی در جدول ۱ آمده است. ابزار: ابزارهای مورد استفاده در پژوهش حاضر، عبارت‌اند از: پرسشنامه‌های مقیاس تمایزیافتگی خود دریک و همکاران (۳۶)، پرسشنامه ابراز گری هیجانی کینگ و امونز (۳۷).

مقیاس تمایزیافتگی خود: این مقیاس توسط دریک و همکاران در سال ۲۰۱۵ ساخته شد (۳۶) که شامل ۲۰ گویه است که با مقیاس لیکرت در یک طیف شش گزینه‌ای با نمره یک برای از "اصلاً شبیه خصوصیات من نیست" تا نمره شش برای "کاملاً شبیه خصوصیات من است" درجه‌بندی و نمره‌گذاری شده و دارای چهار خرده مقیاس است: واکنش‌پذیری هیجانی، جایگاه من، برش هیجانی و هم آمیختگی با دیگران. گویه‌های ۱، ۳، ۴، ۱۰، ۱۲، ۱۹ و ۲۰ مربوط به خرده مقیاس جایگاه من؛ گویه‌های ۲، ۵، ۸، ۱۳ و ۱۷ مربوط به خرده مقیاس هم آمیختگی با دیگران؛ گویه‌های ۴، ۷ و ۱۵ مربوط به خرده مقیاس برش هیجانی و گویه‌های ۶، ۹، ۱۱، ۱۴، ۱۶ و ۱۸ مربوط به خرده مقیاس واکنش‌پذیری هیجانی است. به منظور نمره‌گذاری این مقیاس لازم است گویه‌های ۲، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸

۹، ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸ و ۱۹ معکوس شود. نمره هر خرده مقیاس میانگین گویه‌های آن است. نمرات بالاتر در این پرسشنامه نشان‌دهنده سطح تمایز بالاتر است. سازندگان ابزار برای بررسی روایی بررسی ملاکی همزمان پرسشنامه از رابطه آن با افسردگی، اضطراب حالت، اضطراب صفت، استرس و عزت‌نفس استفاده کرده‌اند. رسولی و همکاران (۳۸) در یک نمونه ۱۵۰۳ نفری پایایی این پرسشنامه را با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۷۴ را برای این پرسشنامه گزارش نموده‌اند. آلفای کرونباخ این پرسشنامه در پژوهش حاضر ۰/۷۹ به دست آمده است.

پرسشنامه ابراز گری هیجانی: پرسشنامه ابراز گری هیجانی توسط کینگ و امونز (۳۷) برای بررسی ابراز هیجان طراحی شده است. پرسشنامه ابراز گری هیجانی سه زیر مقیاس و شانزده ماده دارد. مواد ۱-۷ آن مربوط به زیر مقیاس بیان هیجان مثبت، مواد ۸-۱۲ آن مربوط به مقیاس صمیمیت و مواد ۱۳-۱۶ آن مربوط به زیر مقیاس ابراز هیجان منفی است. دامنه‌ی پاسخ در پرسشنامه ابراز گری هیجان کینگ و امونز، از "کاملاً موافق" تا "کاملاً مخالف" در طیف لیکرتی، متغیر است. روش نمره‌گذاری آن به شیوه لیکرت است که به پاسخ کاملاً موافق، نمره ۵ و به پاسخ کاملاً مخالف، نمره ۱ تعلق می‌گیرد. البته در مورد پاسخ سوالات ۶، ۸، ۹ روش نمره‌گذاری به دلیل منفی بودن جهت مواد با ابراز هیجان، معکوس است، یعنی به پاسخ کاملاً موافق نمره ۱ و به پاسخ کاملاً مخالف نمره ۵ تعلق می‌گیرد که بر اساس این شیوه نمره‌گذاری، نمره کل فرد از ۱۹ تا ۸۰ متغیر بود که نمره بالاتر بیانگر ابراز گری هیجانی بالاتر است. پایایی مقیاس ابرازگری هیجان کینگ و امونز با استفاده از روش

همسانی درونی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ۰/۶۸ گزارش شده است. کینک و امونز ضریب آلفای کرونباخ را برای این پرسشنامه ۰/۷۰ به دست آوردند و روایی همگرایی معنی داری میان پرسشنامه‌ی ابرازگری هیجانی، پرسشنامه شخصیت چند بُعدی و مقیاس عاطفه‌ی مثبت به دست آوردند ($p < ۰/۰۵$) (۳۷). در پژوهش حسنی و بمانی یزدی (۳۸)، ضرایب آلفا برای خرده مقیاس‌های ابراز هیجان مثبت، ابراز صمیمیت، ابراز هیجان منفی و کل به ترتیب ۰/۷۶، ۰/۷۴، ۰/۸۲ و ۰/۷۸ به دست آمد. پایایی این پرسشنامه در پژوهش حاضر ۰/۸۷ به دست آمده و مورد تأیید است. داده‌های پژوهش حاضر بعد از جمع‌آوری با استفاده از نسخه ۲۶ نرم‌افزار SPSS در دو بخش توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شد. در بخش روش‌های آمار توصیفی از میانگین و انحراف معیار و در بخش استنباطی از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد.

جدول ۱: محتوای جلسات آموزشی طرحواره درمانی یانگ و همکاران (۲۳)

جلسه	هدف	شرح جلسه
جلسه اول	ایجاد یک رابطه درمانی امن و همدلانه با والدین، اجرای پیش‌آزمون	در اولین جلسه درمانگر تلاش می‌کند تا محیطی را فراهم کند که والدین بتوانند با احساس آرامش و امنیت مشکلاتش را بیان کنند. اصولاً بر مشکلات فعلی والدین و آنچه خواهان بیان آن هستند، تمرکز می‌شود. هرچه والدین در بیان احساسات و افکار خود احساس راحتی بیشتری کنند و درمانگر بتواند امید به درمان را در آنان بیفزاید، نتایج مثبت بیشتری از درمان به دست خواهد آمد. مهم این است که درمانگر بتواند احساس همدلی و اتحاد را با والدین ایجاد کند و از شکل‌گیری ارتباط متحد با والدین و یا ایجاد چنین ادراکی در آنان جلوگیری کند. شایان‌ذکر است توجه، همدلی و گوش دادن فعال از سوی درمانگر در تمام جلسات دارای اهمیت است.
جلسه دوم	شناخت الگوهای ناکارآمد زندگی	این هدف در طول چند جلسه ادامه می‌یابد. برای شروع، درمانگر به جمع‌آوری اطلاعات می‌پردازد و بر این اساس، پیشینه زندگی والدین و مشکلات فعلی آنان را بررسی می‌کند. اینکه والدین در برخورد با مسائل کودک که عنوان شده خود چه راهکاری را تا به امروز استفاده کرده‌اند و هر یک از آنان در مورد آن چگونه می‌اندیشد و احساس می‌کند. آنچه برای یک طرحواره درمانگر اهمیت دارد فرضیه‌سازی در مورد والدین و ریشه مشکلات آنان و شناخت طرحواره‌های ناسازگار اولیه بر اساس اطلاعات به دست آمده است. درمانگر در طول جلسات بعدی فرضیه خود و صحت آن را می‌آزماید. در آخر جلسه درمانگر یک جمع‌بندی و مفهوم‌سازی کلی از مشکلات والدین و اینکه چگونه این الگوهای ناکارآمد در زندگی منجر به عدم رفع نیازهای اساسی آنان شده است با توجه به رویکرد طرحواره ای خواهد داشت.

جلسه سوم	آموزش مدل درمانی طرحواره محور	ابتدا تکلیف جلسه قبل مورد بررسی قرار می گیرد و سپس، از آنجا که والدین آمادگی بیشتر و اعتماد و همدلی بیشتری به درمانگر پیدا کرده است در مورد پنج نیاز اساسی انسان از دیدگاه طرحواره درمانی توضیح داده می شود. همچنین در مورد پیامدهای عدم رفع این نیازها و راهکارهایی که ممکن است هر فردی در مقابل آن برگزیند و تأثیر آن بر زندگی گفتگو شد. از والدین خواسته شد که در مورد نیازهای خود در زندگی کنونی و چگونگی ارضای آن صحبت کنند. درمانگر برای والدین خاطرنشان می سازد که به کمک آنها به شناسایی طرحواره ها و سبک های مقابله ای آنان می پردازد.
جلسه چهارم	بررسی نیازهای اساسی و چگونگی ارضای آن در دوران کودکی	در این جلسه تکلیف جلسه قبل بررسی شد و انتظار می رفت که با انجام آن مراجعین ذهن آماده تری برای مفهوم سازی مشکلاتش از دیدگاه طرحواره درمانی داشته باشد. از مراجعین خواسته می شود تا در مورد خاطرات (تأکید بر خاطرات ناراحت کننده) و کیفیت ارتباطش با والدین و افرادی که به نوعی برای او مهم بوده اند صحبت کند. والدین تلاش می کند تا احساسات و افکار خود را از زبان کودکانش نقل کند. به تدریج و با ادامه جلسات مراجعین به بینش بیشتری در مورد نیازهایش و اینکه چرا رفع نشده باقی مانده اند، می رسد. در ضمن درمانگر در مورد خلق و خوی والدین نیز اطلاعاتی به دست می آورد. برای این منظور از والدین می خواهیم تا نگرش ها و رفتارهای والدینش را به خاطر آورد و نیز از تکنیک تصویرسازی ذهنی استفاده می کنیم.
جلسه پنجم	بررسی سبک های مقابله ای	با توجه به آموزش هایی که والدین در مورد انواع سبک های مقابله ای دریافت کردند، در این جلسه مراجعین با کمک درمانگر درمی یابند که غالباً از چه سبک مقابله ای در زندگی بهره برده است. مهم توجه والدین به این قضیه است که او این راهکارها را در دوران کودکی خود و به عنوان راهی برای ارضای نیازهایش استفاده کرده است؛ و همچنان بعد از گذشت سال ها همان راهکارها را با وجود داشتن پیامدهای منفی ادامه داده است. کمک به والدین در بیان تجربیاتش و چگونگی احساسات و افکارش بسیار مهم است.
جلسه ششم	مفهوم سازی مشکل مراجعین بر اساس رویکرد طرحواره درمانی	در این جلسه درمانگر با توجه به اطلاعاتی که از جلسات گذشته به دست آورده است به بیان فرضیه خویش در مورد طرحواره های شکل گرفته در والدین و ارتباط آن با مشکلات مربوطه می پردازد. درمانگر همراه با والدین این فرضیه را ارزیابی می کند. آنچه مهم است توجه ویژه درمانگر به هیجانات مراجعین است. والدین زمانی با مفهوم طرحواره اش ارتباط برقرار می کند که بینش نسبت به آن به تغییر هیجانی در او بیانجامد.
جلسه هفتم	تغییر طرحواره های ناسازگار از طریق راهبردهای شناختی	بعد از اینکه درمانگر و والدین از مرحله سنجش گذر کردند و والدین به طرحواره ها و راهکارهای مقابله ای خود آگاهی پیدا کرد نوبت به تغییر می رسد. در اولین مرحله، تغییر از طریق راهبردهای شناختی صورت می گیرد. در ابتدا درمانگر با مراجعین شرط می کند که طرحواره های خود را حقایق مطلق نبیند و آنها را فرضیه ای بینند که قرار است آزمون شود. در این مرحله والدین با کمک درمانگر شواهد تأییدکننده یا رد کننده طرحواره را در زندگی خود مورد بررسی قرار می دهد (به صورت تهیه لیست). وقتی مراجعین شواهدی

مبنی بر حمایت از طرحواره‌اش بیان می‌کند، این شواهد مورد بررسی مجدد قرار می‌گیرد و تفسیرهای دیگری برای همان وقایع ارائه می‌شود. همچنین از والدین در مورد مزایا و معایب راهکارهای مقابله‌ای کنونی‌اش سؤال می‌شود.

جلسه هشتم	تغییر طرحواره‌های ناسازگار از طریق راهبردهای هیجانی	مراجعین در جلسات قبل طرحواره‌هایشان را از نظر عقلانی درک کرده‌اند، اینک با استفاده از راهبردهای هیجانی که مهم‌ترین آن تصویرسازی ذهنی است، طرحواره‌ها را در سطح هیجانی درک می‌کند. این باور هیجانی می‌تواند بیشترین تغییر را ایجاد کند. والدین به کمک درمانگر در ابتدا با تصویرسازی محیط امن آغاز می‌کند و سپس به سوی تصاویر ذهنی آشفته ساز از دوران کودکی و حاکی از رابطه با والدین پیش می‌رود. مهم این است که درمانگر به شکلی همدلانه در ایجاد احساس امنیت برای ابراز هیجانات والدین کمک کرده و او را همراهی کند. ابراز هیجان خشم نسبت به والدین از سوی مراجعین می‌تواند تأثیری شگرف بر روند تغییر طرحواره‌های او داشته باشد.
-----------	---	--

جلسه نهم	تغییر طرحواره‌های ناسازگار از طریق راهبردهای رفتاری پایان دادن به جلسه درمان، اجرای پس‌آزمون	در این قسمت از درمان، نوبت به تغییر الگوهای رفتاری و ایجاد سبک‌های مقابله‌ای سالم‌تر در والدین می‌رسد. درمانگر در طول جلسه با توجه به ویژگی‌های مراجعین و طرحواره‌هایش می‌تواند از کلیه تکنیک‌های رفتاری مانند جرئت ورزی، کنترل خشم، مهارت ارتباطی و غیره بهره بگیرد. مهم‌ترین بخش این قسمت تهیه فهرستی از رفتارهای مشکل‌ساز است. در این مرحله حضور والدین برای تعیین دقیق رفتارهای آسیب‌رسان مفید است. درمانگر می‌تواند با ترسیم چرخه رفتاری بین والدین و کودک و تأکید بر موقعیت برانگیزاننده طرحواره، پیامدهای هیجانی آن و بعد رفتارهایی که هر یک به کار می‌گیرند در تهیه این فهرست به آنان یاری رساند.
----------	--	---

یافته‌ها

پس از جمع‌آوری داده‌ها، برای بررسی مفروضات آماری و آزمون فرضیه‌ها، تحلیل کوواریانس چند متغیری انجام شد. یافته‌های حاصل از داده‌های جمعیت شناختی بیانگر آن بود که میانگین سنی در گروه آزمایش $4/38 \pm 35/06$ و در گروه کنترل $3/34 \pm 32/73$ بود. علاوه بر این در هر دو گروه آزمایش تعداد بیشتر والدین با جنسیت زن و با فراوانی ۱۳ و ۸۶/۷ درصد در گروه آزمایش و با فراوانی ۱۲ و ۸۰ درصد در گروه کنترل بوده است. جدول ۲ میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای وابسته را در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون نشان می‌دهد. همچنین به منظور بررسی اثربخشی طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی و	ابرازگری هیجانی والدین دارای کودک اوتیسم، از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره (MANCOVA) استفاده شد. برای اطمینان از صحت اجرای تحلیل کوواریانس چند متغیره، پیش‌فرض‌های لازم بررسی شد. نتایج آزمون شاپیرو ویلک و شاخص‌های چولگی و کشیدگی نشان داد که توزیع متغیرهای مورد مطالعه در گروه‌های آزمایش و کنترل در هر دو مرحله پیش‌آزمون و کنترل نرمال است ($P > 0/05$). بر اساس آزمون لون، واریانس نمرات پس‌آزمون در دو گروه آزمایش و کنترل همگن بود ($P > 0/05$). نتیجه آزمون ام‌باکس نیز نشان داد که ماتریس کوواریانس دو گروه تفاوت معناداری ندارند ($P > 0/001$). همچنین بررسی اثر
---	--

متقابل "پیش آزمون* گروه" نشان داد که شیب رگرسیون در دو گروه همگن است ($P > 0/05$). سطح معناداری آزمون ام باکس برابر با ۰/۱۸۱ می باشد. از آنجایی که این مقدار، بزرگتر از سطح معناداری (۰/۰۱) مورد نیاز برای رد فرض صفر می باشد، فرض صفر ما مبنی بر همسانی ماتریس کواریانسها بین گروههای آزمایش و کنترل مورد تأیید قرار می گیرد؛ بنابراین تمام پیش فرضهای لازم برای تحلیل کواریانس چندمتغیره برقرار است.

همان طور که در جدول ۳ مشاهده می گردد سطح معنی داری هر چهار آماره چند متغیری مربوطه یعنی اثر پیلایی، لامبدای ویلکز، اثر هتلینگ و بزرگترین ریشه روی، کوچکتر از ۰/۰۰۱ است ($p < 0/001$). بدین ترتیب فرض صفر آماری رد و مشخص می گردد که بین دو گروه آزمایش و کنترل، در نمرات مربوط تمایزیافتگی و ابراز گری هیجانی، در پس آزمون تفاوت معناداری وجود دارد. بر این اساس می توان گفت با توجه به $F = 23.03/013$ و $\eta^2 = (0/995)$ طرحواره درمانی مؤثر بوده است.

به منظور بررسی تفاوت دو گروه آزمایش و کنترل در هر یک از این متغیرها، آزمون اثرات بین آزمودنی مورد استفاده قرار گرفت که نتایج حاصل در ادامه ارائه شده است.

در جدول (۴) نتایج آزمون اثرات بین گروهی نشان داد که پس از کنترل نمره پیش آزمون، بین دو گروه آزمایش و کنترل از نظر نمرات پس آزمون تمایزیافتگی تفاوت معناداری وجود دارد ($F(26,2) = 2228/831, P < 0/001, \eta^2 = 0/998$). این مقدار اندازه اثر نشان می دهد که حدود ۹۸/۸٪ واریانس نمرات تمایزیافتگی توسط مداخله طرحواره درمانی تبیین شده است که یک اثر قوی است. همچنین نتایج تفاوت گروهها از نظر ابراز گری هیجانی پس از کنترل پیش آزمون معنادار بود ($F(2,26) = 4062/285, P < 0/001$). این مقدار اندازه اثر نشان می دهد که حدود ۹۹/۴٪ واریانس نمرات ابراز گری هیجانی تحت تأثیر مداخله قرار گرفته که اثری بزرگ را نشان می دهد؛ بنابراین طرحواره درمانی منجر به افزایش معنادار تمایزیافتگی و ابرازگری هیجانی در والدین دارای کودک اوتیسم شد.

جدول ۲: شاخص های توصیفی نمرات متغیرهای وابسته به تفکیک دو گروه.

متغیر	گروه	تعداد	پیش آزمون	پس آزمون
			میانگین	انحراف استاندارد
واکنش پذیری هیجانی	آزمایش	۱۵	۱۲/۴	۲/۰۹
	کنترل	۱۵	۱۱/۴۶	۲/۱۶
جایگاه من	آزمایش	۱۵	۱۴/۸۶	۱/۳
	کنترل	۱۵	۱۴/۸	۱/۵۶
برش هیجانی	آزمایش	۱۵	۴/۸	۱/۵۶
	کنترل	۱۵	۵/۶	۱/۵۴
هم آمیختگی با دیگران	آزمایش	۱۵	۷/۸	۱/۵۶
	کنترل	۱۵	۷/۳۳	۲/۰۵

۴/۲۶	۱۱۳/۰۶	۳/۳۱	۳۹/۸۶	۱۵	آزمایش	تمایز یافتگی کل
۴/۴	۳۷	۳/۵	۳۹/۲	۱۵	کنترل	
۱/۷۱	۳۲/۶۶	۱/۸۷	۹/۶	۱۵	آزمایش	بیان هیجان مثبت
۲/۲۶	۱۰/۴	۲/۲۶	۱۰/۴	۱۵	کنترل	
۱/۱۶	۲۳/۷۳	۱/۳۹	۷/۶	۱۵	آزمایش	صمیمیت
۱/۵۱	۹	۱/۸۸	۸/۵۳	۱۵	کنترل	
۰/۹۱۵	۱۹/۱۳	۱/۹۸	۶/۷۳	۱۵	آزمایش	ابراز هیجان منفی
۱/۷۹	۷/۹۳	۲/۰۱	۶/۹۳	۱۵	کنترل	
۲/۵۵	۷۵/۵۳	۳/۳۱	۳۹/۸۶	۱۵	آزمایش	ابراز گری هیجانی کل
۲/۰۵	۲۷/۳۳	۳/۵	۲۵/۸۶	۱۵	کنترل	

جدول ۳: نتایج تحلیل کواریانس چند متغیری برای مقایسه تمایز یافتگی و ابراز گری هیجانی در گروه آزمایش و کنترل

اثر	آزمون‌ها	مقادیر	F	درجه آزادی اثر	درجه آزادی خطا	سطح معناداری	اندازه اثر
گروه	اثر پیلایی	۰/۹۹۵	۲۳۰۳/۰۱۳	۲	۲۵	۰/۰۰۱	۰/۹۹۵
	لامبدای ویلکز	۰/۰۰۵	۲۳۰۳/۰۱۳	۲	۲۵	۰/۰۰۱	۰/۹۹۵
	اثر هتلینگ	۱۸۴/۲۴۱	۲۳۰۳/۰۱۳	۲	۲۵	۰/۰۰۱	۰/۹۹۵
	بزرگ‌ترین ریشه روی	۱۸۴/۲۴۱	۲۳۰۳/۰۱۳	۲	۲۵	۰/۰۰۱	۰/۹۹۵

جدول ۴: آزمون اثرات بین آزمودنی برای مقایسه تمایز یافتگی و ابراز گری هیجانی گروه آزمایش و کنترل در پس‌آزمون

متغیر	منبع	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری	اندازه اثر
تمایز یافتگی	گروه	۳۹۵۷۰/۷۶۸	۱	۳۹۵۷۰/۷۶۸	۲۲۲۸/۸۳۱	۰/۰۰۱	۰/۹۸۸
	خطا	۴۶۱/۶۰۵	۲۶	۱۷/۷۵۴			
ابراز گری هیجانی	گروه	۱۶۵۹۹/۵۶۷	۱	۱۶۵۹۹/۵۶۷	۴۰۶۲/۲۸۵	۰/۰۰۱	۰/۹۹۴
	خطا	۱۰۶/۲۴۳	۲۶	۴/۰۸۶			

بحث و نتیجه گیری

کودکان اوتیسم شد. نتایج به دست آمده در رابطه با متغیر تمایز یافتگی با نتایج پژوهش‌های مختلف هم سو است. از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به پژوهش‌های فانگ و همکاران (۱۷)، ارگانی (۲۸)، و سیمپسون و ناوت (۲۹) اشاره کرد. فانگ و همکاران (۱۷) گزارش کرده‌اند که ارتقاء سطح تمایز یافتگی

هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی والدین دارای کودک اوتیسم در اصفهان می‌باشد. یافته‌ها نشان دادند که طرحواره درمانی موجب ارتقاء تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی در والدین

باعث به کارگیری راهبردهای مقابله‌ای مؤثر و کاهش استفاده از راهبردهای ناکارآمد می‌شود؛ امری که برای مواجهه با استرس و اضطراب مرتبط با داشتن کودک مبتلا به اوتیسم ضروری است. پژوهش ارگانی (۲۸) و سیمپسون و ناوت (۲۹) نشان داد که طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی خود تأثیر معناداری دارد. در تبیین نتایج می‌توان گفت تمایز یافتگی به توانایی فرد برای حفظ هویت شخصی پایدار در عین برقراری ارتباط سالم با دیگران وابسته است و این دقیقاً همان حوزه‌ای است که طرحواره‌های ناسازگار اولیه آن را تضعیف می‌کنند. بسیاری از طرحواره‌ها به‌ویژه طرحواره‌های حوزه طرد و بریدگی و دیگر جهت‌مندی مانند محرومیت هیجانی، نقص و شرم، بی‌کفایتی، فداکاری افراطی باعث می‌شود فرد مرزهای خود را از دست بدهد، هویت هیجانی‌اش را با تأیید واکنش دیگران تعریف کند و در روابط مهم مثل رابطه والد و فرزند بیش از حد حساس، منفعل با وابسته شود. طرحواره درمانی با شناسایی منشأ این الگوهای ریشه‌دار، کار بر «بازوالدگری حد و مرزدار»، اصلاح گفت‌وگوهای درونی ناسازگار و پرورش بخش‌های سالم شخصیت، به فرد کمک می‌کند نیازهای هیجانی پایه‌ی خود را بشناسد، از الگوهای واکنشی وابسته یا اجتنابی فاصله بگیرد و هویت هیجانی مستقل‌تری بسازد. این فرایند موجب افزایش وضوح هویت، خودتنظیمی هیجانی، استقلال روان‌شناختی و مرزبندی سالم می‌شود که همگی عناصر اصلی تمایز یافتگی‌اند؛ بنابراین مداخله‌ی طرحواره درمانی به‌طور نظری و بالینی ظرفیت قابل توجهی برای ارتقای تمایز یافتگی دارد (۲۹). به نظر می‌رسد طرحواره درمانی با تشویق به شناسایی نیازهای هیجانی خاموش یا سرکوب‌شده و تقویت حالت‌های سالم، می‌تواند به والدینی

که در معرض استرس‌های شدید (مثل مراقبت از کودک اوتیسم) قرار دارند، کمک کند تا پاسخ‌های هیجانی‌شان را به شیوه‌ای مستقل‌تر، آگاهانه‌تر و سازنده‌تر تنظیم و ابراز کند. افزون بر این طرحواره درمانی زمینه تغییر رفتار را فراهم می‌آورد و به والدین کمک می‌کند تا الگوهای رفتاری سازگار به‌جای پاسخ‌های مقابله‌ای ناسازگار و ناکارآمد را جایگزین کند (۳۹). طرحواره درمانی علاوه بر فنون درمانی متمرکز بر آموزش توجه، شامل طیف وسیعی از راهبردهای درمانی خاص است که به‌منظور تسهیل تغییر شناختی و هیجانی طراحی شده‌اند. در والدین دارای کودک اوتیسم، فشارهای مزمن، فرسودگی هیجانی و چالش‌های رفتاری کودک، معمولاً منجر به افزایش نشخوار فکری منفی، پایش تهدید، تمرکز افراطی بر خطر، فرونشانی هیجان و انواع اجتناب هیجانی، شناختی و رفتاری می‌شود. طرحواره درمانی با هدف قرار دادن طرحواره‌های ناسازگار اولیه و سبک‌های مقابله‌ای ناکارآمد، این چرخه‌های معیوب را مختل کرده و امکان شکل‌گیری الگوهای سالم‌تر را فراهم می‌کند. بر طبق اصول طرحواره درمانی، طرحواره‌های ناسازگار به‌عنوان زیرساخت‌های شناختی منجر به تشکیل باورهای غیرمنطقی درباره خود و کودک اوتیسم می‌شوند و دارای مؤلفه‌های شناختی، عاطفی، رفتاری هستند و هنگامی که فعال می‌شوند سطوحی از هیجان منتشر می‌گردد که مستقیم یا غیرمستقیم منجر به آشفتگی روان‌شناختی می‌شود و می‌تواند رفتار والدین را در مقابل علائم کودکان اوتیسم تحت تأثیر قرار دهد (۲۷).

نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها در خصوص ابرازگری هیجانی نشان داد که طرحواره درمانی موجب ارتقاء ابرازگری هیجانی در

والدین کودکان اوتیسم شد. نتایج به دست آمده در مورد این متغیر با نتایج پژوهش‌های مختلف هم سو است. از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به پژوهش‌های: نادری اصل و کدخدائی (۳۱)، بهنام فر، رجایی و تیموری (۳۲)، مهجور و فاضل مهرآبادی (۳۳) و اپراتو و همکاران (۳۴) اشاره کرد. در پژوهش نادری اصل و کدخدائی (۳۱) آموزش تنظیم هیجان باعث کاهش ناگویی هیجانی مادران کودکان مبتلا به اوتیسم گردید. برنامه آموزش تنظیم هیجان با ایجاد نگرش‌های مثبت و افزایش حس کنترل سبب کاهش ناگویی هیجانی می‌شود. از آن جهت که روش طرحواره درمانی جامع‌تر از آموزش تنظیم هیجان است و به‌جای تمرکز بر چگونگی شناسایی احساسات، نام‌گذاری و مدیریت آن، یک گام فراتر می‌رود و الگوهای هیجانی و شناختی ناسازگارانه اولیه را شناسایی و اصلاح می‌کند، می‌تواند تأثیری عمیق‌تر و پایدارتر بر ابرازگری هیجانی در والدین کودکان اوتیسم داشته باشد.

بررسی‌های پیلکنگتون و همکاران (۳۰) نشان داد که طرحواره درمانی از طریق اصلاح الگوهای هیجانی ناسازگار اولیه و ایجاد یک حالت بالغ سالم‌تر، به افزایش ابرازگری هیجانی کمک می‌کند. بسیاری از افراد به دلیل طرحواره‌هایی مانند بازداری هیجانی، اطاعت یا ایثار افراطی هیجان‌های خود را سرکوب می‌کنند و یاد گرفته‌اند که برای حفظ امنیت یا پذیرش، احساسات خود را بیان نکنند. در طرحواره درمانی، این الگوها از طریق شناخت طرحواره، کار با حالت‌های هیجانی، تجربه‌سازی اصلاحی و بازوالدگری محدود، مورد چالش قرار می‌گیرند. طرحواره درمانی به والدین کودکان کمک کرد هیجان‌های اصلی خود را شناسایی کرده، منشأ آنها را بفهمند و یاد بگیرند

که در یک رابطه ایمن، بیان هیجانی سالم، نه تهدیدکننده است و نه نشانه ضعف. در نتیجه، والدین کودکان اوتیسم به تدریج توانایی ابراز هیجان‌های مثبت و منفی را با وضوح، صداقت و تنظیم‌مندی بیشتر به دست آوردند.

در واقع، طرحواره را به‌عنوان مؤلفه‌ای ساختاری و سازمانی شناختی که از طریق آن انسان‌ها می‌توانند تجاربشان را تعیین، تفسیر، طبقه‌بندی و ارزشیابی کنند در نظر می‌گیرند. تأکید تکنیک‌های طرحواره درمانی بر روی هیجانات است، لذا به نظر می‌رسد این تکنیک‌ها کمک می‌کنند تا فرد نسبت به هیجانات خود، آگاهی یافته و آن‌ها را بپذیرد (۲۰). تکنیک‌های طرحواره درمانی کمک می‌کنند تا فرد با سازماندهی مجدد هیجانی، تنظیم عاطفه بین فردی و نیز خود آرامش‌دهی، زمینه را برای بهبود طرحواره‌ها مهیا سازد. این رویکرد با به چالش کشیدن طرحواره‌های ناسازگار و پاسخ‌های ناکارآمد در جایگزینی آن با افکار و پاسخ‌های مناسب و سالم‌تر مؤثر بوده است. طرحواره درمانی با بهبود برخی مؤلفه‌های اساسی و مخرب چون عواطف و افکار منفی به نظر می‌رسد بتواند به‌طور کلی باعث بهبود ابرازگری هیجانی و در نتیجه سلامت روانی در والدین دارای کودک اوتیسم گردد (۳۹).

این پژوهش نیز مانند سایر پژوهش‌ها از محدودیت‌هایی برخوردار بود از جمله: عدم همکاری مناسب مراکز اوتیسم در خصوص اجرای جلسات آموزشی برای والدین دارای کودک اوتیسم، محدود بودن نمونه پژوهش به والدین دارای کودک اوتیسم شهر اصفهان و استفاده از ابزار خودگزارش‌دهی (پرسشنامه). محدودیت دیگر پژوهش این بود که والدین (مادر و پدر) از نظر ابرازگری هیجانی و تمایز یافتگی باهم متفاوت

هستند و در این پژوهش این تفاوت مورد بررسی قرار نگرفت. بنابراین لازم است در پژوهش های آینده تفاوت های والدین (پدر و مادر) در متغیرهای مورد نظر و میزان تاثیرپذیری آن ها از درمان مورد نظر مورد بررسی قرار گیرد. همچنین در راستای نتایج پژوهش حاضر می توان پیشنهاد کرد که: اثربخشی طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی والدین دارای کودک اوتیسم در شهرهای دیگر نیز اجرا شود. همچنین طرحواره درمانی بر تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی والدین دارای کودکان عادی و یا دارای اختلالات دیگر نیز به صورت مقایسه ای اجرا گردد. استفاده از سایر ابزار مانند مصاحبه همراه پرسشنامه نیز می تواند دقت گردآوری اطلاعات را افزایش دهد. همچنین به جهت همکاری بیشتر مراکز مرتبط با این کودکان، و آموزش مؤثرتر والدین کودکان استثنایی از جمله کودکان اوتیستیک نیازمند برنامه ریزیهای آموزشی و حمایت های لازم از طرف افراد و سازمان های مرتبط با والدین این کودکان می باشد.

یافته های پژوهش نشان داد که اجرای مداخله ی طرحواره درمانی توانست به طور معناداری سطح تمایز یافتگی و ابرازگری هیجانی والدین دارای کودک اوتیسم را افزایش دهد. والدین پس از دریافت درمان، توانستند هیجان های خود را با وضوح و آرامش بیشتری شناسایی و بیان کنند و در روابط خانوادگی، از الگوهای واکنشی و هم جوشی هیجانی فاصله بگیرند. ارتقاء تمایز یافتگی سبب شد والدین توانایی بیشتری در تنظیم هیجانات، حفظ مرزهای سالم و ایفای نقش والدگری بدون غرق شدن در استرس ها و تعارض های درونی ناشی از اختلال

کودک خود، پیدا کنند. همچنین کاهش طرحواره های ناسازگارانه زمینه را برای کاهش سرکوب هیجانات و افزایش بیان هیجانی سالم فراهم کرد. در مجموع، نتایج نشان می دهد طرحواره درمانی می تواند به عنوان یک رویکرد مؤثر برای بهبود کارکرد هیجانی و تقویت سلامت روان والدین کودکان اوتیستیک مورد استفاده قرار گیرد.

ملاحظات اخلاقی

این مطالعه با کد IR.IAU.KHUISF.REC.1403.361 از کمیته اخلاق دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان اخذ شد.

سهم نویسندگان

نجمه بهره دار در ارائه طرح اولیه پژوهش، جمع آوری داده ها و نگارش مقدماتی مقاله و مریم کدخدائی در تجزیه و تحلیل داده ها و نظارت در جمع آوری داده ها مشارکت داشته اند. نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته اند.

حمایت مالی

در انجام پژوهش حاضر از هیچ مؤسسه و نهادی حمایت مالی دریافت نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می دارند هیچ گونه تضاد منافی در این مقاله وجود ندارد.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله پژوهشگران از کلیه کادر مرکز توان بخشی پرنیان و والدین کودکانی که در این پژوهش شرکت نمودند، تشکر می نمایند.

References

- 1-American Psychiatric Association (APA). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5-TR) 5th Edition., Text Revision American Psychiatric Publishing, Washington DC. 2022.
doi.org/10.1176/appi.books.9780890425787
- 2-Murray C, Kovshoff H, Brown A & et al. A Exploring the anxiety and depression profile in individuals diagnosed with an autism spectrum disorder in adulthood. *Res Autism Spectr Disord.* 2019; 58: 1-8.
- 3-Mandy W, Midouhas E, Hosozawa M & et al. Mental health and social difficulties of late-diagnosed autistic children, across childhood and adolescence. *J Child Psychol Psychiatry.* 2022; 63(11):1405-1414.
- 4- Alkhateeb JM, Hadidi MS and Mounzer W. The Impact of Autism Spectrum Disorder on Parents in Arab Countries: A Systematic Literature Review. *Front. Psychol.* 2022; 13:955442. doi: 0.3389/fpsyg.2022.955442
- 5-Vivanti G, Algur Y, Ryan V & et al. The Impact of Using Standardized Autism Screening on Referral to Specialist Evaluation for Young Children on the Autism Spectrum: A Cluster-Randomized Controlled Trial. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry.* 2025; 64(6): 686-698.
- 6-Green CC, Smith J, Bent CA & et al. Predictors of Change in Wellbeing and Mental Health of Parents of Autistic Pre-Schoolers. *J Autism Dev Disord.* 2025; 55, 3798–3810.
- 7-Turda S. The Impact of Parental Stress among the Quality of Life of mothers of children with Autism Spectrum Disorder and Down Syndrome. *Int J Spec Edu.* 2023; 38(3), 95–106.
- 8- Jordan R, Kalvin CB, Ibrahim K & et al. Parent Emotion Socialization in Children with Autism Spectrum Disorder and Co-Occurring Anxiety. *Res Child Adolesc Psychopathol.* 2021; 49(1):125-137.
- 9-Van Niekerk K, Stancheva V, Smith C. Caregiver burden among caregivers of children with autism spectrum disorder. *S Afr J Psychiatr.* 2023; 20;29:2079.
- 10-Godarzi M. Comparison of the Maladaptive Schemas and Coping Styles among the Mothers of Children with Autism and Children with Down syndrome in Shiraz. *J Adv Pharm Edu Res.* 2020;10(S4):51-56.[Persian]
- 11-Calatrava M, Martins MV, Schweer-Collins M & et al. Rodríguez-González. Differentiation of self: A scoping review of Bowen Family Systems Theory's core construct. *Clin Psychol Rev.* 2022 ; 91: 102101.
- 12-Ghanbarian E, Hajhosseini M, Mikani M & et al. Differentiation of Self and Mate Retention Behaviors: The Mediating Role of Communication Patterns. *Evol Psychol.* 2020; 18(4):1474704920972051.
- 13-Gladding S. Family therapy (history, theory, application). Translated by Farshad Bahari et al. Tehran. Published by: Tazkiye. Second edition. 2023.[Persian]

- 14-Álvarez-Hierro S & Oliver J. Differentiation of self and its relationship with metacognitions about worry and anxiety. *Pers Individ Dif*. 2024;222(3):112596.
- 15-Peleg M, Peleg O. Personality and Family Risk Factors for Poor Mental Well-Being. *Int J Environ Res Public Health*. 2023;20(1):839.
- 16-Jafari SGh, Heidari A, Asgari P & et al. The relationship between maternal self-differentiation and behavioral disorders in children with autism: The mediating role of maternal mental health. *J Shahrekord Univ Med Sci*. 2025;27(2): 67-72.
- 17-Fong VC, Shim J, Yoon A & et al. A preliminary exploration of different coping strategies used by Korean immigrant parents of autistic children in high versus low family quality of life ratings. *Autism*. 2023; 27(5):1307-1319.
- 18-Şerifali Dokuzlar S, Ozbiler S & et al. The mediating role of emotional expressivity between differentiation of self and co-dependency among couples: A common fate mediation model. *Res Sq*. 2024.
- 19-Zang X, Yang J. Dynamic facial emotional expressions in self-presentation predicted self-esteem. *Behav Sci*. 2025;15(5):709.
- 20-Zou M., Liu B, Ren L & et al. The association between aspects of expressive suppression emotion regulation strategy and rumination traits: a network analysis approach. *BMC Psychol*. 2024;12:501.
- 21-Rovane AK, Hock RM, Yang CH & et al. Parent Facilitation of Child Emotion Regulation in ASD: An Ecological Momentary Assessment Study. 2025;55(12):4197-4211.
- 22- Edwards E, Wupperman P. Research on emotional schemas: A review of findings and challenges. *Clin Psychol*. 2019;23(1):3-14.
- 23- Young JE, Klosko JS, Weishaar ME. Schema therapy: A practitioner's guide. (Hamidpour H, Andouz Z, Trans.). Tehran: Arjmand; 2012.[Persian]
- 24-Abbady AS. The effectiveness of emotional schema therapy on improving emotion regulation and reducing neurotic perfectionism among university students. *Nat Sci*. 2023; 12(4): 1853-1862.
- 25- Le Vigouroux S, Bernat K, Charbonnier E. Risk factors and consequences of parental burnout: Role of early maladaptive schemas and emotion-focused coping. *Trends in Psychology*. 2023;33:518–535. <https://doi.org/10.1007/s43076-023-00288-6>.
- 26-Siadat M, Khajovand Khoshli A, Akbari H. The effectiveness of schema therapy on the psychological well-being (emotional, psychological and social) of mothers with autistic children in Gorgan city. *J Soc Psychol*. 2019; 13(51): 78-69.[Persian]

- 27-Oshima F, Shaw I, Ohtani T & et al. Individual schema therapy for high-functioning autism spectrum disorder with comorbid psychiatric conditions in young adults: Results of a naturalistic multiple case study. *J Brain Sci.* 2018; 48: 43-69.
- 28-Organi ME, Gorji Y. The Effectiveness of Schema Therapy on Differentiation of Women with Addicted Spouses. *Acad J Psychol Stud.* 2023; 12(1): 28-36.
- 29-Simpson SG, Navot L. Differentiating authentic versus pseudo vulnerability in therapeutic practice. *Front Psychiatry.* 2023;14(30):1200981. doi: 10.3389/fpsyt.2023.1200981.
- 30-Pilkington PD, Karantzas GC, Faustino B & et al. Early maladaptive schemas, emotion regulation difficulties and alexithymia: A systematic review and meta-analysis. *Clin Psychol Psychother.* 2024;31(1):e2914.
- 31-Naderiasl L, Kadkhodae M. The Effectiveness of Emotion Regulation Training on Quality of Life, Coping Strategies, and Emotional Alexithymia of Mothers of Children with Autism Spectrum Disorder in Isfahan City. *Q J Edu Psychol.* 2024; 14(4): 38-52.[Persian]
- 32-Behnamfar K, Rajaei AR, Teymouri S. Comparison of cognitive-behavioral therapy and acceptance and commitment therapy on cognitive flexibility in mothers with autistic children. *Soc Determin Health.* 2022;8(1):1-9.
- 33-Mahjoor F, Fazeli Mehrababadi A. The Effectiveness of Lyubomirsky's Happiness Training on Negative Emotions (Depression, Stress, and Anxiety) and Cognitive Flexibility in Mothers of Children with Autism Spectrum Disorder. *Appl Fam Ther J.* 2025;6(3),1-8.
- 34-Operto FF, Pastorino GMG, Scuoppo C & et al. Adaptive behavior, emotional/behavioral problems and parental stress in children with autism spectrum disorder. *Front Neurosci.* 2021; 15: 751465.
- 35-Delavar A. *Research Methods in Psychology and Educational Sciences.* 5th ed. Tehran: Roshd Publications; 2016:100-99
- 36-Drake JR, Murdock NL, Marszalek JM & et al. Differentiation of Self Inventory—Short Form: Development and Preliminary Validation. *J Contemp Fam Ther.* 2015; 37(2): 101-112.
- 37-King LA, Emmons RA. Conflict over emotional expression: Psychological and physical correlates. *J Pers Soc Psychol.* 1990; 58(1): 864-77.
- 38-Rasouli M, Asodeh MH, Tamarchi F & et al. Factor structure and validation of Self-Differentiation Inventory Short Form (SDI-SF). *J Psychom.* 2016; 4(16):1-10.[Persian]

39-Shaham N, Kazemian Moghadam K, Haroon Rshidi H. The Effectiveness of Schema Therapy on Parental Stress and Psychological Hardiness of Mothers of Children with Autism Spectrum Disorder. J Except Educ. 2021; 3(163): 51-60.[Persian]